

LATVIJASUNIVERSITĀTE

Izglītības zinātņu un psiholoģijas fakultāte

Pirmsskolas skolotāja

GUNDEGA POIKĀNE

Ģimenes loma bērna runas attīstībā 5-6 gadus veciem bērniem.

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Pētniece

Akadēmiskais amats

Mg. paed.

Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Egija Laganovska

Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2024

Anotācija

Darba nosaukums: Ģimenes loma bērna runas attīstībā 5-6 gadus veciem bērniem.

Kvalifikācijas darba autore: Gundega Poikāne.

Darba mērķis: pētīt ģimenes lomu bērna runas attīstībā 5-6 gadīgiem bērniem.

Darba teorētiskajā daļā tika analizēta ģimenes loma 5-6 gadus veciem bērniem. Tika izpētītas runas attīstība 5-6 gadus veciem bērniem. Teorētiskajā daļā tika apkopoti vairākas pedagoģijas, pedagoģu un psihologu atziņas par ģimenes lomu bērna runas attīstībā. Darbā tika izmantoti 23 literatūras avoti. Darbā tika izmantotas teorētiskās pētīšanas metodes un empīriskās metodes, izvirzīti sekojoši uzdevumi:

1. analizēt zinātnisko literatūru par pētāmo jautājumu;
2. veikt aptauju ar 24 bērnu ģimenēm;
3. veikt pētījuma rezultātu analīzi.

Pētījums balstījās uz to, lai izpētītu ģimenes lomu bērna runas attīstībā 5-6 gadus veciem bērniem. Tika veikts empīriskais pētījums, kurā tika izmantotas vairākas pētījuma metodes- pedagoģiskais novērojums, aptauja, aptaujas datu analīze.

Ģimenēm tika piedāvātas vairākas aktivitātes. Autore pēc tam analizēja pedagoģiskos novērojumus. Autore veica 24 bērnu ģimeņu anketēšanu. Pēc datu iegūšanas apkopoja rezultātus.

Darbā ir izpētīts un pierādīts, ka ģimenei ir loma bērna runas attīstībā.

Darba saturs: Darbs sastāv no 32 lappusēm. Teorētiskās un praktiskās atziņas attēlotas 1 tabula un 5 attēliem.

Atslēgas vārdi: ģimene, bērns, runa, valoda, bērna attīstība.

Annotation

Title of the work: The role of the family in the development of the child's speech for 5-6-year-old children.

Author of the qualification paper: Gundega Poikāne.

The purpose of the work: to study the role of the family in the development of the child's speech for 5-6 year old children.

The theoretical part of the work analyzed the role of the family for 5-6 year old children. Speech development in 5-6-year-old children was studied. In the theoretical part, several findings of pedagogy, pedagogues and psychologists about the role of the family in the development of a child's speech were collected. 23 literature sources were used in the work. Theoretical research methods and empirical methods were used in the work, the following tasks were set:

1. analyze the scientific literature on the researched question;
2. conduct a survey with 24 families of children;
3. to analyze the research results.

The research was based on investigating the role of the family in the development of the child's speech in 5-6-year-old children. Empirical research was conducted, in which several research methods were used - pedagogical observation, survey, survey data analysis.

Several activities were offered to families. The author then analyzed the pedagogical observations. The author conducted a survey of 24 families with children. After data acquisition, the results were compiled.

The work has researched and proven that the family plays a role in the development of a child's speech.

Work content: The work consists of 32 pages. Theoretical and practical knowledge is presented in 1 table and 5 pictures.

Key words: family, child, speech, language, child development.

Saturs

| | |
|--|----|
| Ievads | 5 |
| 1. Zinātniskās nostādnes par ģimenes lomu bērna runas attīstībā | 7 |
| 1.1. Vispārējais attīstības raksturojums 5-6 gadus veciem bērniem | 9 |
| 1.2. Runa un valoda | 12 |
| 1.3. 5-6 gadus veca bērna runas attīstība | 18 |
| 2. Empīriskais pētījums par ģimenes loma 5-6 gadīgu bērnu runas attīstībā..... | 21 |
| 2.1. Ģimenes loma 5-6 gadīgu bērnu runas attīstībā..... | 21 |
| 2.2. Anketu rezultātu analīze. | 22 |
| Secinājumi | 28 |
| Priekšlikumi | 29 |
| Izmatotā literatūra | 30 |
| Pielikums | 32 |

Ievads

Bērnu runas attīstība mūsdienās ir ļoti aktuāla tēma, jo ikdienā ļoti daudz tiek lietoti digitālie rīki, kas bērnam neveicina runas attīstību. Mūsdienās pedagogu darbībā arvien lielāka uzmanība tiek pievērsta runas un valodas attīstībai izmantojot dažādus uzdevumus, vingrinājumus, rotaļas. Svarīgi jau agrā bērnībā izkopt valodas mehānismu- dzirdi, lasītprasmi, kas bērniem pilnveido emocionālo, intelektuālo un fizisko attīstību. Runu var veicināt arī pareizi elpošanas treniņi.

Tāpat arī I. Miltiņa un Z. Skribanovska min, ka “runas attīstība kļūst aizvien aktuālāks jautājums mūsdienu skatījumā. Jaunās tehnoloģijas, kas sniedz plašākas informācijas iespējas, samazina, visās paaudzēs, it īpaši jaunākajās, valodas lietošanas vajadzību. Gala rezultātā runas darbības apguves procesā veidojas ļoti sarežģīta parādība, kuru dēvē par saistīto runu (monologruna)” (I.Miltiņa, Z. Skribanovska, 2020).

Lai veicinātu un sekmētu runas attīstību ir nepieciešams gan praktiski, gan teorētiski pierādīt nepieciešamību pēc pārdomātām un sistemātiskām nodarbībām valodas mācību jomā pirmsskolā. Jāatzīmē, ka “ieklausoties pieaugušajā runā, bērns nereti pats cenšas noteikt līdzību vārdu skanējumā, pats izdomā vārdu pārus ar atskaņām” (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Gribuste, Leite, 2020)

Pirmsskolā 5-6 gadus veciem bērniem piedāvā dažādus resursus bērnu runas attīstībai. Pedagogi jau daudzus gadus izstrādā dažādus materiālus un uzdevumus runas attīstībai, iesaistot ne tikai ģimeni, bet arī logopēdus.

Bērns attīsta runu un paplašina vārda krājumu, mācās gramatiski pareizi izteikties, gūstot iemaņas lasīšanā un rakstīšanā. Runas attīstīšanā tiek iekļautas dažādas pasakas, dzejoļi, mīklas, pirkstiņrotaļas, kas bērniem arī ļoti patīk. Pirmsskolas programmā minēts, ka “Pirmsskolā bērns klausās dažādus tekstus: pasakas, stāstus, skaitāmpantus u. c. Tie bērnam palīdz iepazīt un saprast sevi, apkārtējo pasauli, fantazēt, iztēloties, pārdzīvot, paplašināt vārdu krājumu” (skola2030).

Runas attīstība veidojas jau no dzimšanas ģimenē. Ģimene ir tā, kas pirmā nodrošina bērna runas attīstību kopš dzimšanas, tāpēc ģimenes loma bērna runas attīstībā ir ļoti nozīmīga. Vecāki un citi ģimenes locekļi, ar kuriem bērns ikdienā sazinās, ir tie, no kā bērns dzird dzimto valodu.

Pirmsskolas vecumā bērni ļoti labi dzird vecāku teikto, atdarina viņus vārdos, attieksmē un rīcībā (Martena, 2023).

e-logopēds mājas lapā minēts “Valodu lielā mērā izmantojam saziņai un attiecību veidošanai. Bērni apgūst valodu, sazinoties ar vecākiem, brāļiem un māsām, vienaudžiem un citiem aprūpētājiem. Pozitīva un atbalstoša sociālā vide veicina valodas attīstību (e-logopeds.lv).

Bērnus audzina ģimenē un viņus ietekmē, viss kas notiek tajā vidē. Ģimene var dot lielu stimulu attīstīt bērna runu, pievēršot uzmanību, kā viņi paši runā ikdienā. Ģimene nepievēršot uzmanību bērnu runai, kura ir kļūdaina tā var kaitēt bērna runas attīstībai.

Pētījuma objekts: pirmsskolas vecuma bērna runas attīstība.

Pētījuma priekšmets: ģimenes nozīme bērnu runas attīstībā.

Pētījuma mērķis: pētīt ģimenes lomu bērna runas attīstībā 5-6 gadīgiem bērniem.

Pētījuma jautājums: Kā ģimenes loma var palīdzēt bērna runas attīstībā 5-6 gadīgiem bērniem?

Pētījuma uzdevumi:

1. analizēt zinātnisko literatūru par pētāmo jautājumu;
2. veikt aptauju ar bērnu ģimenēm;
3. veikt pētījuma rezultātu analīzi.

Izvēlētās teorētiskās un empīriskās pētīšanas metodes:

- zinātniskās literatūras analīze,
- pedagoģiskais novērojums,
- aptauja,
- aptaujas datu analīze.

Pētījuma bāze: pirmsskolas izglītības iestāde „X”, 5-6 gadus veci bērni un viņu ģimenes.

1. Zinātniskās nostādnes par ģimenes lomu bērna runas attīstībā

Ģimenei ir būtiska loma bērna runas attīstības veicināšanā, jo jau no dzimšanas brīža vecākiem aktīvi iesaistoties bērna aktīvās runas veicināšanā, vārdu krājumu paplašināšanā, bērnam tiks demonstrēta runas un valodas nozīmīgā loma ne tikai komunikācijā, bet arī citu zināšanu apgūvē.

Analizējot teorētisko literatūru, tiek akcentēts, ka bērnam pirmā mijiedarbība ir ar vecākiem, tāpēc tieši vecāku uzdevums ir nodrošināt bērnam drošu un stimulējošu runas vidi. Tāpat tiek uzsvērts, ka pašiem vecākiem ir būtiski pievērst uzmanību savas runas lietošanai ikdienā” (Mance Nina, Lamot Barbara, 2023). Daži autori uzskata, ka ģimenē vēlams ievērot jautājumu secību, pēc kuras notiek bērna iepazīstināšana ar jebkuru priekšmetu, dzīvu būtni, dabas norisi vai rotaļlietu (Irbe, Lindenberga, 2015. 138.). Jo svarīgi, lai bērna attīstībā veidotos noteikts pakāpeniskums- no zināmā uz nezināmo. Tāpat jāatceras, ka svarīgi ir radīt bērnam vidi, kurā viņš jūtas drošs un vēlas brīvi izpausties, sarunāties.

Bieži kā galvenais bērna attīstības ierobežojums vai sekmējošais faktors tiek minēti tikai ģenētiskie faktori, tomēr ilgstoša laika posmā pētījumos ir gūts apliecinājums, ka bērna attīstības potenciālu ietekmē ne vien ģenētiskie faktori, bet arī dažādas vides – sociālekonomiskie, ģimenes, mājas un plašāka konteksta- faktori (Bezborodovs un citi, 2024, 151). Līdz ar to speciālistiem un vecākiem ir jāņem vērā, ka mainot un pozitīvi ietekmējot vides faktoros, nodrošinot bērna attīstībai labvēlīgu vidi, varam sniegt pozitīvu bērna attīstības dinamiku un sekmēt bērna potenciālu, arī, ja ģenētiskie faktori nav tik labvēlīgi. Savukārt, nenodrošinot labvēlīgu un attīstošu vidi, var būtiski negatīvi ietekmēt bērna spēju un prasmju sekmēšanu. Bērna attīstību jāskata kopveselumā, jo katram bērnam jau ģimenē un pēc tam pirmsskolā veidojas savas pasaules uztvere un vērtību izpratne” (VSIC, 2016, 19.).

Autori min, ka “vecākiem ir noteicošā loma bērna runas attīstībā. Viņi ir svarīgākie cilvēki bērna dzīvē no brīža, kad viņi piedzimst. Bērns ir ziņkārīga būtne, kas savos agrīnajos dzīves gados vēlas apskatīt plašo pasauli.

Tā kā vecāki visvairāk laika pavada kopā ar saviem bērniem, autori Čudina Obradovičs uzskata, ka viņu vārdu došana būtnēm un lietām un to atkārtotāšanās bērniem papildina vārdu krājuma bagātina, paplašināšana to” (Dzoila, Tremblejs, 2020).

Tāpat A. Bāra un A. Irbe un S. Lindenberga apkopojot profesionālo pieredzi bērnu valodas attīstības veicināšanai un valodas attīstības traucējumu korekcijā, uzsver ģimenes lomu bērna valodas un vispārējās attīstības procesā. Šajos darbos arī tiek akcentēta pieaugušā un bērna saskarsmes, pieaugušā runas imitācija, bērna darbības un izziņas procesu aktivizēšanas nozīme” (Bezborodovs un citi, 2024, 190).

Autori Smits, Laundry & SWANK uzskata, ka bērna un vecāku attiecības ir vitāli svarīgas bērna runas un valodas attīstībā (Boeing, 2019). J. Boeing pētījumā min, ka autori “Roberts & Kaiser skatoties uz bērna attīstību, vecāki tiek uzskatīti par bērna pirmajiem kontaktpersonām runas un valodas attīstībai” (Boeing, 2019).

Var piekrist viedoklim, ka “ne mazāk svarīga bērna valodas un runas attīstībā ir viņa ģimenes vide ar sabiedrības pamatprasībām atbilstošu sociāli kulturālo līmeni, kā arī plašas darbošanās iespējas, kas nodrošina bērna attīstībai nepieciešamās fiziskās un intelektuālās darbības” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 16). Tātad kopumā bērna atbalstošas, atsaucīgas attiecības ar gādīgiem pieaugušajiem ir pamats veselīgai attīstībai” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 16.), tai skaitā abu vecāku iesaistīšanās bērnu audzināšanā un izglītošanā bērnam ir ļoti svarīga katrā bērnu attīstības posmā, jo vecākiem ir ļoti svarīga loma bērna fiziskajā, kognitīvā un psihosociālajā attīstībā (ROŠU, Augusta, 2021). Secināms, ka pirmsskolas izglītībā ir būtiski sadarboties un bērna attīstībā iesaistīt abus vecākus, kas bieži tiek ignorēti un lielākoties sadarbībā iesaistās tikai bērnu mammas.

Teorētiskajā literatūrā tiek secināts, ka “saruna starp pieaugušo un bērnu maina bērna smadzenes un šai savstarpēji cilvēks- cilvēks saziņai patiesībā ir daudz lielāka loma valodas attīstībā nekā vienkārši iespējai dzirdēt lielu vārdu skaitu. Tas nozīmē, ka vecāki, skolotāji un citi saziņas darbinieki dažādās situācijās var atbalstīt bērna mācīšanos un smadzeņu attīstību, iesaistot viņus mērķtiecīgā saziņā” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 16).

Līdz ar to svarīgi ir ņemt vērā J. Boeing pētījuma atziņas par vecāku aizņemtību ar viedierīču lietošanu un kā tā ietekmē bērna runas attīstību. Vecāki ļoti daudz laika pavada skatoties datoru, planšeti un televizoru. Šīs ierīces atņem kvalitatīvu laiku, ko vecāki varētu pavadīt kopā ar saviem bērniem. Vecākiem, kas “iegrimst” savās viedierīcēs, zaudē laiku, kuru pavadīt ar bērnu, kas, protams, var ietekmēt runas un valodas attīstību” (Boeing, 2019). Bez tiešās komunikācijas vai laika, ko pavadīt kopā, bērni zaudē komunikācijas spējas un sociālās prasmes, ko apgūst sarunājoties ar vecākiem” (Boeing, 2019).

Apkopojot teorētiskās literatūras atziņas, secināms, ka visi bērni piedzimst ar spēju apgūt valodu, bet tas, kā viņi to apgūst, lielā mērā ir atkarīgs no viņu vides. Līdz ar to vecāku loma ir ļoti svarīga, nodrošinot bērnam runas un valodas attīstībai stimulējošu vidi, sekmējot bērna labizjūtu un pārliecību par savām spējām, tai skaitā izteikt savu viedokli, dzirdēt un praktizēt jaunus vārdus un frāzes. Tomēr nevar noliegt arī pirmsskolas svarīgo lomu- sniedzot vecākiem, tas ir, visai ģimenei atbalstu, ieteikumus, kā sekmīgāk nodrošināt bērna valodas un runas attīstību.

1.1. Vispārējais attīstības raksturojums 5-6 gadus veciem bērniem

Strādājot pirmsskolas izglītībā, ir svarīgi izprast galvenās bērnu vecumposma attīstības likumsakarības, tai skaitā, ņemot vērā, B. Brice savā grāmatā atsaucoties uz L. Vigotski min, “ka katram vecumam ir noteikts mācāmības līmenis, kas atbilst tieši konkrētajam vecumam, t.i., noteiktas darbības un priekšmetus bērns var apgūt tikai noteiktā vecumā” (B. Brice, 2013). Ir jāievēro pakāpeniskums jaunu zināšanu apgūvē, tai skaitā ņemot vērā sensitīvos attīstības periodus. Vecākiem un pirmsskolas pedagogiem svarīgi ņemt vērā, ka bērna attīstībā ir jāsasaista jau apgūtās zināšanas ar jaunām, tā mudinot bērnu pašu analizēt, spriest un izteikt savu viedokli.

Teorētiskajā literatūrā ir pausta atziņa, ka “bērnības periodā ir raksturīgi fiziskās, izziņas, valodas un sociāli emocionālā attīstība, kuras laikā tiek gūta liela pieredze un prasmes” (Hacer, Karaca, Aysel, ŞENER, Sultanberk, 2024). 5-6 gadus veci bērni turpina vērot mūs, pieaugušos, mūsu “uzvedību un savstarpējās attiecības, kuras vēlāk atveido savās lomu spēlēs, kad cenšas iejusties noteiktās pieaugušo lomās. Ar šī procesa palīdzību notiek sākotnējā pieaugušo pasaules izziņa. Lomu spēlēs intensīvi attīstās bērna iztēle, atmiņa, tiek apgūti jauni jēdzieni, kas saistīti ar pieaugušo dzīvi. Bērniem pastiprinās interese pret rakstīto vārdu” (Kalvāns, 2018). Tāpat “mainīgie lielumi, piemēram, ģeogrāfiskais reģions, kultūra un ģimenes struktūra, kurā bērns dzīvo, spēlē lielu lomu viņu garīgās labklājības attīstībā” (Hacer, Karaca, Aysel, ŞENER, Sultanberk, 2024).

Tātad apkopojot autoru atziņas, var secināt, ka šajā vecumposmā ir svarīgi bērnam redzēt un pieaugušajam demonstrēt dažādas lomas, ļaut bērnam iejusties šajās lomās, mudinot bērna iztēli,

atmiņu, domāšanu. Tāpat svarīgi ir arī pašas ģimenes vide, ģimenē paustās kultūras tradīcijas, uzskati un vērtības, kas var ietekmēt bērna labizjūtu un kognitīvo attīstību, tai skaitā, runu.

Kognitīvā attīstība: Bērni šajā vecumā joprojām intensīvi mācās un izpēta pasauli apkārt sev. Viņu domāšanas spējas kļūst abstraktākas, un viņi var saprast vienkāršas loģiskas sakarības. Bērni šajā vecumā arī sāk attīstīt interesi par lasīšanu, rakstīšanu un matemātiku (kalvāns,2018). Kognitīvā attīstība ir svarīga bērna valodas runas attīstībā. Tāpat arī būtiska ir atmiņas lomu valodas un runas apguves procesā, jo vārda vai izteikuma izpratne sākas ar informācijas uztveršanu un iegaumēšanu” (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Gribuste, Leite, 2020).

Teorētiskā literatūrā norādīts, ka šajā vecumposmā “notiek strauja intelektuālā attīstība, attīstās bērna domāšana, iztēle. Bērna interese virzīta uz cilvēku attiecību, lietu un parādību izzināšanu, tādejādi attīstot arī savus izzināšanas procesus. Pieaug interese par citiem bērniem, tieksme sadarboties ar viņiem, komunikācija ar pieaugušajiem un vienaudžiem. Bērns cenšas realizēt savu “Es” un nereti komunikācijā ar citiem cilvēkiem izmanto manipulācijas.” (VISC, 2016, 4-5).

Būtiski, ka “sešgadīgais bērns ir spējīgs risināt problēmas, būt pētnieks, ja vien viņu veiksmīgi šajā procesā iesaista un to dara pakāpeniski, sniedzot viņam vajadzīgo palīdzību konkrētajā situācijā” (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Gribuste, Leite, 2021).

Tāpat Ē. Kalvāns savā grāmatā min, ka “Ž. Piažē izpētīja šī perioda domāšanas īpatnības un noteica bērnu loģikas īpatnības. Tika konstatēts, ka bērnu domāšanas raksturīga iezīme līdz 4 –5 gadu vecumam ir egocentrisms. Bērni uzskata, ka visi pārējie domā tāpat vai līdzīgi kā viņi. Visa pasaule tiek skatīta no sava redzes viedokļa, kurš, pēc bērna domām, ir vienīgais un absolūtais. Šīs īpatnības dēļ bērniem grūti izprast citu cilvēku viedokli” (Ē. Kalvāns, 2018), kas ietekmē bērnu emocionālo un sociālo attīstību, bet vienlaikus, pieaugušajam izsakot savu viedokli un vajadzības, mudinot bērnu izteikt savu viedokli un vajadzības, var sekmēt pozitīvu bērna spēju gan izprast savas un citu emocijas un vajadzības, gan attīstīt bērna runu un valodu.

Valodas attīstība. Bērni šajā vecumā aktīvi attīsta savas valodas prasmes. Viņi paplašina savu vārdu krājumu, uzlabo savu runas sapratni un izmanto valodu, lai aprakstītu savas domas un emocijas. “Viens no svarīgākajiem nosacījumiem, kas bērnam liek runāt, ir vajadzība kaut ko izteikt, uzzināt, precizēt, pārliecināt, noraidīt u.tml. Šajā vecumā bērna valoda attīstās ātri, paplašinās vārdu krājums, ja vien viņam tiek nodrošināta runu rosinoša vide. Jo lielāka būs bērna vajadzība kaut ko apliecināt noskaidrot u. tml. jo lielāka runas aktivitāte. Šī iemesla dēļ ir radītas

saziņas situācijas un uzdevumi, kas stimulē bērna runas aktivitāti” (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Gribuste, Leite, 2020).

Protams, ka ne mazāk svarīga nozīme valodas un runas attīstībā ir bērna dzirdes kvalitātei un psihiskajai veselībai. Tikai pilnvērtīga dzirde un laba psihiskā veselība nodrošina pieaugušā valodas un runas uztveri un spēju to atdarināt, tā pamazām apgūstot pareizu runātprasmi, vēlāk arī rakstītprasmi (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 2020). Tāpēc vecākiem un arī pirmsskolas pedagogiem ir būtiski pievērst uzmanību bērna dzirdes kvalitātei un nepieciešamības gadījumā lūgt speciālistu palīdzību.

Fiziskā attīstība. Bērni šajā vecumā parasti ir aktīvi un enerģiski. Viņu motoriskās un koordinācijas spējas ir uzlabojušās, tādēļ ir bērni spēj lēkt, skriet, braukt ar riteni un veikt citas fiziskas aktivitātes. Tātad šajā periodā turpinās visu bērna orgānu attīstība. Kustību koordinācija ir pilnveidojusies, plaukstas muskuļu attīstība un koordinācija ļauj pareizi turēt zīmuli, sasiet mezglu un veikt citas precīzas darbības” (VISC, 2016, 4-5lpp). Tāpat bērns sāk spēlēt lomu rotaļas pirmsskolas vecumā, kurā viņš var iejusties dažādās lomās un protams aktīvās rotaļas bērnam trenē ķermeni” (VISC, 2016).

Sociālā un emocionālā attīstība. Bērni šajā vecumā sāk saprast sociālās un emocionālās saiknes ar citiem. Viņi mācās dalīties, sadarboties un izprast citu jūtas. Bērni arī sāk attīstīt pašapziņu un sapratni par savām emocijām un to, kā tās izpaust. Bērnu uzvedības attīstība 5-6 gadu vecumā ir sarežģīts un interesants process, kurā bērni mācās par savu apkārtni un to, kā savstarpēji mijiedarboties ar citiem. Šajā vecumā bērni sāk apgūt sociālās normas, veido savas identitātes un mācās risināt konfliktus. Šeit ir daži aspekti, kas raksturo uzvedības attīstību 5-6 gadus veciem bērniem: Bērni šajā vecumā sāk pilnveidot savas sociālās prasmes un sapratni par sociālajām normām. Viņi mācās dalīties ar citiem, gūstot prieku no sadarbības un kopīgu aktivitāšu veidošanas.

“Analizējot bērna attīstību dažādos vecumposmos, jāņem vērā, ka jau četros (bet galvenokārt piecos un sešos gados) bērnam ir tāds attīstības līmenis, kas ļauj paust savas jūtas, vajadzības, izklāstīt savu pieredzi. Pirmsskolas vecumā bērns pietiekami labi spēj analizēt pieaugušo darbības” (Z. Anspoka, E. Birzgale, I. Dzērve, E. Gribuste, I. Leite, 2021). Līdz ar to vecākiem un pirmsskolas pedagogiem ir būtiski sniegt bērnam pozitīvo piemēru.

Šajā vecumā bērni sāk izprast citu cilvēku emocijas un apzināties savu lomu emociju radīšanā. Viņi varētu sākt aktīvi izmantot līdzjūtību un palīdzību citiem. Bērni šajā vecumā mācās

risināt konfliktus un konfliktu situācijas, mācoties komunicēt un meklēt risinājumus, kas ir labvēlīgi visiem iesaistītajiem.

Bērni šajā vecumā sāk attīstīt spēju sekot noteikumiem un ievērot iepriekšējas rīcības sekas. Viņi saprot, ka noteikumi un ierobežojumi ir svarīgi sociālajā dzīvē. Tāpat bērni mācās kontrolēt savas emocijas un rīcību, lai saskaņotu ar apkārtējo vidi. Viņi var saskarties ar jaunām emocijām un mācās, kā tās pareizi izpaust un izprast.

Bērni šajā vecumā izrāda spēcīgu vēlmi spēlēt un izmantot savu iztēli. Fantāzijas spēles un lomju spēles palīdz bērniem attīstīt sociālās prasmes un risināt problēmas.

Analizējot vecumposma kognitīvās, fiziskās, emocionālās un sociālās attīstības iezīmes, var secināt, ka bērna attīstībā šajā vecumposmā notiek būtiskas izmaiņas un bērns strauji attīstās un apgūst jaunas kompetences, tāpēc ģimenei ir svarīgi atbalstīt bērnus šajā attīstības posmā, radot drošu un atbalstošu vidi, kurā viņi var izpētīt un mācīties no savām pieredzēm un kļūdām.

1.2. Runa un valoda

Irbe un Linsberga savā grāmatā min, ka “runa ir funkcija, bez kuras cilvēks nevar pretendēt uz apzīmējumu homo sapiens, bez valodas nav iedomājama specifiskā, tikai cilvēkam piemītošā domāšana” (Irbe, Linsberga, 2015), mūsu ikdienas valodā termini runa, valoda un komunikācija bieži tiek lietoti kā sinonīmi (Dzoila, Tremblejs, 2020).

Tomēr, lai gan vārdi *runa*, *valoda* un *komunikācija* bieži tiek lietoti kā sinonīmi, šiem vārdiem ir atšķirīga nozīme, ja tos lieto zinātniskā vai klīniskā kontekstā. Lai gan *komunikācija* ir plašs jēdziens, *runai* un *valodai* ir ļoti specifiska nozīme. Tas ir svarīgi, jo komunikācijas grūtības var ietekmēt runu un valodu” (Merlina Dzoila, Paskals Tremblejs, 2020).

Īpaši svarīgi ir ņemt vērā, ka pirmsskolas vecumposmā ir svarīga valodas un runas attīstība” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 2020). D. Markus, A. Vulāne, Velta Rūķe-Draviņa akcentē, ka “bērna runas un valodas attīstību ietekmē dažādi faktori – gan bioloģiskie un sociālie, gan valodas vide un pirmsskolas izglītības process, tāpēc, izzinot runas kvalitāti un valodas apguves specifiku, būtiski ņemt vērā ģenētikas, psiholoģijas, pedagoģijas atziņas, jaunākos pētījumus logopēdijā un ontolingvistikā.” (D. Markus, A. Vulāne, Velta Rūķe-Draviņa, 2017).

Teorētiskajā literatūrā tiek atzīmēts, ka “lai mērķtiecīgi plānotu pirmsskolas vecuma bērna valodas apguvi, svarīgi šķirt divus jēdzienus- valoda un runa (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 2020). Tātad ir būtiski runas un valodas jēdzieniskās atšķirības, ko svarīgi izprast.

Runa: “Runa attiecas uz veidu, kā mēs veidojam un uztveram līdzskaņus un patskaņus, kas veido visas pasaules valodas. To var uzskatīt par mutiskās valodas uztveres un motora komponentiem” (Dzoila, Tremblejs, 2020). Tāpat “runa ir pamats jebkādi komunikācijai starp diviem vai vairākiem cilvēkiem. Runājot mēs nododam zināmu vēstījumu. Runa ir nepieciešama dzīvei, lai mēs varam izteikt vēlmes un vajadzības, nodomus, domas, sajūtas vai vienkārši nodot noteiktu informāciju videi” (Mance Nina, Lamot Barbara, 2023).

Citi autori uzskata, ka runa ir valodas kā potenciāli cilvēka apziņā esošas abstraktas zīmju sistēmas konkrēta izpausme tekstā ar maņu orgāniem mutvārdos uztveramā veidā; gan runātā teksta radīšanas process, gan šī procesa rezultāts; plašākā nozīmē – valodas konkrēta izpausme gan mutvārdos, gan rakstos” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece13).

Tomele atsaucoties uz Ļ.Vigotski (2002)minēja ,ka izdala sekojošas runas funkcijas:

- sazināšanās;
- nosaucošā;
- vispārinošā;
- plānojošā;
- regulējošā. (Tomele, 2022).

Godfrijs Edvards Arnolds raksta, ka “Runa, cilvēku saziņa caur runāto valodu. Lai gan daudziem dzīvniekiem ir dažāda veida balsis un locīšanas spējas, cilvēki ir iemācījušies modulēt savas balsis, artikulējot balsenes toņus dzirdamā mutvārdu runā”(Godfrijs Edvards Arnolds).

Analizējot teorētisko literatūru, var secināt, ka runas attīstība ir sarežģīts process, ko ietekmē dažādi faktori, kas ir ļoti svarīgi. No dzimšanas bērnu apvij dažādas skaņas, kuras nāk no viņu vides, un, lai bērni spētu pilnveidot runu, ir nepieciešams laiks un mijiedarbība ar citiem (Mance, Lamot, 2023). Tātad arī šajā gadījumā autori norāda būtisko ģimenes lomu bērna runas attīstībā.

Valoda: Valoda attiecas uz vārdu un teikumu izpratni un veidošanu, lai dalītos ar idejām vai informāciju. Valoda var būt mutiska, rakstiska vai zīmju valoda (piemēram, Kvebekas zīmju valoda) (Dzoila, Tremblejs, 2020).

Tāpat jāatzīmē, ka “runu no valodas nav iespējams nodalīt. Runa ir savdabīga forma, kā cilvēks izzina priekšmetus un īstenības parādības, tā ir līdzeklis cilvēku saskarsmei vienam ar

otru. Runa ir īstenības pastarpinātas izziņas forma, tās atspoguļojums ar dzimtās valodas palīdzību. Bērna runas funkcijas (komunikācijas, socializācijas, jēdzienu šķirkļa, pieredzes jēdzieniskā funkcija) ir cieši saistītas ar bērna darbības veidu un atbilst viņa emocionālajām un kognitīvajām vajadzībām katrā attīstības posmā. Tāpat kā runas un valodas funkcijas, tā arī bērna runas un valodas attīstības procesi ir nedalāmi – tie attīstās līdztekus un savstarpēji mijiedarbojas” (G. Tomele, 2022).

Autores min, ka valoda ir “Zīmju sistēma kā cilvēku sazināšanās, domu formulēšanas un izteikšanas līdzeklis informācijas fiksēšanai un tālāk nodošanai” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece,13).

Tāpat “valodas attīstības procesā bērns apgūst trīs dažādas kompetences- runas, valodas un lietošanas kompetenci” (Bezborodovs un citi, 2024). Teorētiskajā literatūrā minēts konkrētas pamatiezīmes bērna valodas un runas attīstībai noteiktā vecumposmā. 1.tabulā var aplūkot rādītājus, kas raksturo tipiska bērna runas un valodas attīstību.

1. tabula 4-6 gadus vecu bērnu runas un valodas attīstības vispārīgie rādītāji

| Joma Vecums | Valoda | | Runa | |
|-----------------------|---|--|--|--|
| | Ekspresīvā valoda | Receptīvā valoda | Skaņu izruna | Runas plūdums |
| 4.gadi (48 mēneši) | Runā pirmos sešu vārdu teikumus (34-48 mēn.)(Hellbrügge,1994). Pareizi lieto vienkāršas struktūras teikumus (Wendlandt,2017). Stāsta stāstus, dzied vienkāršas dziesmiņas, skaita dzejolišus (CDCP,2021). Sāk lietot īpašības vārdus salīdzināmās pakāpes (Kalēja, 2014). | Saprot īpašības vārdu “garš, garāks” nozīmi (34-45 mēn.) (Hellbrügge,1994). Saprot vispārināmo vārda nozīmi (Wendlant,2017). Saprot cēloņsakarības attēlā un tās apraksta (Wendlant,2017). | Ir apgūta /š/, /ž/, /č/, /dž/ izruna (Rūķe-Draviņa, 1992). Joprojām var būt atsevišķu skaņu neprecīza izruna, ir individuālas atšķirības (LAMBA, | Runa pārsvarā ir plūstoša, vienmērīga (Kalēja, 2014). Runas temps mērens, runa saprotama. Stostīšanās pazīmes: primārās (skaņu, zilbju, vārdu bloķēšana, atkārtošana, stiepšana, |

| | | | | |
|----------------------|---|---|---|--|
| | Sāk pareizi lietot darbības vārdus pagātnes formā (Wendlandt, 2017). | Saprot lieluma (lielāks, mazāks, vislielākais, vismazākais), smaguma (smagāks, vieglāks), ātruma (ātri, lēni, ātrāk, lēnāk), attāluma (tuvu. Tālu, tuvumā, tālumā), virziena (augšā, lejā, uz augšu, uz leju) salīdzinājumu (Razgaila, 2012). Saprot mutiski formulētas vienkāršas analogijas, pabeidz teikumu (piem., “Suns rej, bet kaķis...”) (Razgaila, 2012). | 2023). Saklausa un diferencē valodas skaņas. Saklausa un atšķir līdzīgi skanošos vārdus (Kalēja, 2014). Nepazīstamas personas saprot 100% no bērna teiktā (Coplan & Gleason, 1988). Nepazīstamas personas saprot 75% no bērna teiktā (Hustad et al., 2021). | pauzes); sekundārās (pavadošās ķermeņa kustības, muskuļu sasprindzinājums, nevienmērīga elpošana, psihoemocionāla reakcija) (Makauskiene & Ivoškuviena, 2021). |
| 4,5 gadi (54 mēneši) | Var nosaukt antonīmus (tīrs, gaišs, karsts) (36-51 mēn.) (Hellbrügge, 1994). Runā saliktiem paplašinātiem teikumiem (Kalēja, 2014). Spēj sarunāties zināmas | Saprot dzirdēto tekstu un spēj atbildēt uz jautājumiem par to (Kalēja, 2024). Izprot vārdšķiru lietojumu (lietvārds, darbības | Tiek pilnveidota mīksto līdzskaņu izruna-individuālas atšķirības (valodas vide, | Runa pārsvarā ir plūstoša, vienmērīga. Runas temps mērens, runa saprotama. |

| | | | | |
|--------------------|--|---|---|--|
| | tēmas ietvaros (Kalēja, 2014). | vārds, īpašības vārds) (Kalinka, 2013). Atpazīst un norāda apkārt esošās lietas pēc raksturojuma apraksta (Razgaila, 2012). | bērna dzimums, skaņas atrašanās vieta vārdā) (LAMBĀ, 2023). Saklausa skaņu vārda sākumā (Kalēja, 2014). | |
| 5 gadi (60 mēneši) | Runā saliktiem paplašinātiem teikumiem. Vārdi tiek saskaņoti dzimtē, skaitlī locījumā (Wendlandt, 2017). Veido teikumus nākotnes formā (CDCP, 2021). Stāsta vienkāršus notikumus, runājot paplašinātiem teikumiem (CDCP, 2021). Raksturo zināmu vārdu saturu, balstoties uz to funkcionālo lietojumu, konkrētu aprakstu (piem., “Ko nozīmē vārds “māja”?” (Razgaila, 2012). Nosauc vispārinošās kategorijas (piem., transports, apģērbs, putni | Saprot dzirdēto tekstu, stāstījumu ārpus konteksta un spēj to atstāstīt (stāsts, pasaka, dzejolis) (Kalēja, 2014). Saprot semantiski sarežģītus teikumus (Kalinka, 2013). Saprot mutiski formulētas vienkāršas abstraktas sakarības, izdara secinājumus (piem., “Jana ir garāka par Paulu. Kura no meitenēm ir īsāka?”) (Razgaila, 2012). | Ir apgūta dzimtas valodas skaņu izruna- arī skaņa /r/ (Kalēja, 2014; LAMBĀ, 2023). Var būt neprecīza līdzskaņu kopu vai sarežģītas struktūras vārdu izruna (LAMBĀ, 2023). Saklausa skaņu vārda sākumā, beigās (Kuršķe, 2013; Razgaila, 2012). | Runa pārsvarā ir plūstoša, vienmērīga, runas temps mērens, runa saprotama. |

| | | | | |
|-----------------------------|--|--|--|--|
| | <p>utt.), abstraktus jēdzienus (Kalēja, 2014).</p> <p>Var nosaukt nedēļas dienas pareizā secībā (TCH, 2010).</p> | | <p>Nepazīstamas personas saprot 100% no bērna teiktā (Hustad et al., 2021).</p> <p>Runā saprotami un skaidri (CDCP, 2021).</p> | |
| <p>5,5 gadi (66 mēneši)</p> | <p>Komunicē ar apkārtējiem, aktīvi apmainās ar informāciju (Kalēja, 2014).</p> <p>Veido stāstījumu, domas pauž secīgi (Kalēja, 2014; Razgaila, 2012).</p> | <p>Saprot un izpilda instrukcijas, kas sniegtas grupā (Kalēja, 2014).</p> | <p>Turpina nostiprināties runas skaņu pareiza izruna. Saklusa skaņu secību vārdā (Kalēja, 2014; Razgaila, 2012).</p> | <p>Runa ir plūstoša un vienmērīga. Runas temps mērens, runa saprotama.</p> |
| <p>6.gadi (72 mēneši)</p> | <p>Sāk izmantot sarežģītas gramatiskās formas (Kalēja, 2014).</p> <p>Nosauc kopīgo un atšķirīgo starp četriem objektiem (Razgaila, 2012).</p> <p>Nosauc antonīmus un sinonīmus (īpašības vārdi, lietvārdi, darbības vārdi, apstākļa vārdi) (Razgaila, 2012).</p> <p>Raksturo ikdienā lietojamo vārda saturu,</p> | <p>Saprot sarežģītas gramatiskās konstrukcijas (Kalēja, 2014).</p> <p>Veidojas sākotnējās rakstu valodas pamati (Kalēja, 2014; Kuške, 2013).</p> | <p>Ir apgūta visu dzimtās valodas skaņu izruna. Vēl var būt neprecīza atsevišķu līdzskaņu kopu izruna (LAMBA, 2023).</p> <p>Spēj analizēt un sintezēt skaņas, kas veido vārdus</p> | <p>Runa ir plūstoša un vienmērīga. Runas temps mērens, runa saprotama.</p> |

| | | | | |
|--|--|--|---|--|
| | balstoties uz būtiskām pazīmēm (Razgaila, 2012). Veidojās sākotnējās rakstu valodas pamati (Kalēja, 2014; Kuške, 2013). | | (Kuške, 2013). Daļa vārdus zilbēs (Razgaila, 2012). Nosaka vārdu skaitu teikumā (Razgaila, 2012). Veidojas sākotnējās rakstu valodas pamati (Kalēja, 2014; Kuške, 2013). | |
|--|--|--|---|--|

(N. Bezborodovs un citi autori, 2024).

1.3. 5-6 gadus veca bērna runas attīstība

Bērna runas attīstība 5-6 gadu vecumā parasti ir ļoti interesanta un daudzveidīga. Šajā vecumā bērni parasti ir ļoti aktīvi un izrāda lielu interesi par savu apkārtni un notiekošo pasaulē, vēlas pētīt, salīdzināt, izzināt, izjust pasauli aizvien vairāk. Bērniem ir daudz jautājumu par apkārt notiekošo, par sociālās dzīves likumsakarībām, dabu, savu ģimeni, kas sekmē bērna runas attīstību.

Pirmsskolas mācību programmā minēts, ka “pirmsskolā bērnam piemīt vēlme sazināties ar citiem, lai izteiktu savas domas, vajadzības un emocijas. Bērns attīstīta visas valodas prasmes: klausīšanos, runāšanu, lasīšanu, rakstīšanu. Bērna saziņā ar citiem līdzās žestiem un ķermeņa valodai arvien nozīmīgāka kļūst mutvārdu saziņa. Bērns izsaka savas domas un emocijas, jautā par neskaidro un viņu interesējošo. Saziņā bērns sarunājas par dažādiem tematiem, izvēloties piemērotu vārdu krājumu, intonāciju un atbilstošu teikuma struktūru” (Skola 2030).

Guna Svence uzskata, ka “5 gadu vecumā dzimtās valodas apguves temps, kas raksturīgs 3 – 4 gadus veciem bērniem, palēninās. Bērnu runas aktivitāte pakāpeniski samazinās gandrīz 2 – 3 reizes. Psihologi to skaidro ar to, ka vecākajā pirmsskolas vecumā veidojas jauna runas funkcija – intelektuālā, respektīvi, noris praktiskās darbības regulācija (runa tiek izmantota “savām vajadzībām”). Runa kļūst sarežģītāka gan gramatiskā ziņā, gan no leksikas izmantošanas viedokļa gandrīz divas reizes. Palielinās īso lūgumu un rīkojumu skaits (“Atdod!”, “Noliec šeit?” u.tml.)”(Svence, 2008).

Analizējot vecumposma runas attīstību teorētiskajā literatūrā, secināts, ka “piecus gadus vecs bērns runā frāzēs, prot nosaukt nedēļas dienas, gadalaikus, plašāk izprot vispārinošus apzīmējumus- satiksmes līdzekļi, apģērbs, apavi u.c., grupē priekšmetu attēlus (pēc krāsas, pēc formas, pēc piederības), skaita līdz 10, salīdzina nelielus daudzumus- vairāk, mazāk, tikpat, izprot stāstītā galveno domu. Piecgadnieks raksta drukātos burtus un ciparus. Dažkārt burtus un ciparus var uzrakstīt tā sauktajā spoguļrakstā (Bāra “Runā ar mani māmiņ! 12.lpp”).

Tāpat šajā laikā strauji pieaug vārdu krājums. Bērns intensīvi apgūst gan runas gramatiskās formas, gan jaunus, abstraktus jēdzienus” (VISC, 2016), tāpēc svarīgi ir pieaugušo atbildīga un pilnvērtīga iesaistīšanās gan bērna gramatiski pareizas runas veidošanā, gan vārdu krājuma paplašināšanā, nenogurstoši atbildot uz bērna jautājumiem, lasot bērnam stāstus, spēlējot valodas spēles un mudinot bērnu pašu domāt un risināt dažādas situācijas, rodot tām atbildes.

Valsts izglītības satura centrs norāda, ka “bērnu runa veidojas pieaugušo valodas ietekmē un lielā mērā atkarīga no

- pilnvērtīgas valodas vides;
- pietiekamas runas prakses;
- audzināšanas un mācībām;
- bērnu psiholoģiskās veselības (VISC,2016).

Pirmsskolas pedagogiem un bērnu vecākiem jāņem vērā, ka šajā vecumposmā dažreiz bērniem rodas grūtības palīgteikumu veidošanā. Teikuma gramatiskajā uzbūvē tiek ievērotas likumības. Bērns apgūst lietvārdu un darbības vārdu locīšanu, diemžēl arī apvidus runai atbilstošās nepareizās formas- “es ir”, “viš ies”, “man nav nazis”.” (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2014.).

Ir būtiski ņemt vērā, ka piecu gadu vecumā bērnam vajadzētu pareizi izrunāt visas skaņas (VISC,2016). Arī citi autori uzskata, ka “jau piecu gadu vecumā bērns precīzi izrunā visas skaņas un vārdus, viegli veido garus teikumus, cenšas saskatīt kopsakarības un nošķirt būtiskākās

pazīmes no kopuma” (Anspoka, Irbe, Liepiņa, Miesniece, 2020). Autores arī akcentē, ka pie tā nav vainojami bērni, bet gan pieaugušie, kuri neseko savas runas pareizumam.

Tāpat bērna runas attīstībai ir nepieciešama laba runas orgānu muskulatūra, laba dzirde, kontakts ar pieaugušo (VISC, 2016). Bieži vien kontaktam ar pieaugušo ir būtiskākā nozīme, lai bērns justos emocionāli droši un varētu brīvi izteikt savu viedokli, justu pieaugušo atbalstu, arī ja bērnam pietrūkst vārdu izteikt savas domas vai izteiktos neprecīzi. Bērns, kurš nejutās droši ģimenes vai pirmsskolas vidē, nejutīsies droši arī savā runā.

Teorētiskajā literatūrā ir norādīts, ka bērna valodas un runas attīstīšanai ieteicams

- ar bērnu iespējams daudz sarunāties;
- spēlēt tādas spēles un rotaļas, kuras vienlaikus attīsta valodu un kustības;
- lasīt dzejoļus un stāstiņus, kas piemēroti bērna vecumam;
- minēt mīklas
- lasīt bērnu grāmatas ar zīmējumiem, lai bērns redzētu saprastu tekstu (VISC, 2016).

Tāpat, jo bērns vairāk “iepazīstas ar daudzveidīgu informāciju, kas veicina viņa runas attīstību, jo bagātāks kļūst viņa vārdu krājums, tiek trenēta atmiņa, uzmanība. Bērns ātrāk apgūst arī konkrētus burtus un vārdus” (Anspoka, Birzgale, Dzērve, Gribuste, Leite, 2021).

Teorētiskā literatūrā tiek secināts, ka tas, cik liels ir katra bērna vārdu krājums, spēja valodu izmantot dažādās situācijās, ir atkarīgs no apkārtējās vides, apstākļiem, kādos bērns dzīvo, ar ko tiekas un runā, no apkārtējo pieaugušo cilvēku izglītības un kultūras līmeņa, uzmanības pakāpes pret bērnu” (Z. Anspoka, I. Irbe, D. Liepiņa, A. Miesniece, 2020).

Var secināt, ka 5-6 gadus veca bērna runai ir jābūt apkārtējiem saprotamai, precīzi jāizrunā visas skaņas, tāpat bērnam runā ir jālieto paplašināti teikumi, saskaņojot vārdus teikumā, locījumos, dzimtēs un skaitļos. Diemžēl praksē ļoti daudziem bērniem šajā vecumposmā ir nepieciešams papildus logopēda nodarbības, nepieciešams papildus paplašināt vārdu krājumu, sekmēt bērna spējas izteikt savas domas.

2. Empīriskais pētījums par ģimenes loma 5-6 gadīgu bērnu runas attīstībā

2.1. Ģimenes loma 5-6 gadīgu bērnu runas attīstībā

Veicot pētījumu iesaistīju bērna ģimeni valodas un runas sekmēšanā. Piedāvājot un organizējot nodarbības, kas veicinātu bērna runas attīstību: divi kopīgi mājas darbi un radošā pasaku pēcpusdiena kopā ar ģimeni.

1. Runas konkurss “Zvirbulis” (skatīt 1.pielikumu)

Runas konkursā “Zvirbulis” piedalījās 21 bērns.

Bērni un žūrija bija izstrādājuši kritērijus, pēc kuriem vērtēja bērnus konkursā. Bērni ar pārliecību kāpa uz skatuves un deklamēja dzejoļus tos izteiksmīgi runājot.

Bērniem grūtības sagādāja uzstāties publikas priekšā. Deklamējot dzejoļus, bērni bija nobijušies un satraukti, bija jūtama nepārliecinātība.

Runas konkursā mazākumtautības bērniem varēja saklausīt skaņu izrunas pareizu lietošanu, jo vecāki bija pievērsuši uzmanību valodas lietojumam.

2. Izlasītās pasakas stāsts (skatīt 2.pielikumu)

Uzdoto uzdevumu bija sagatavojuši 18 bērni.

Pēc dotā uzdevuma izpildes novēroju, ka vecāki ir iesaistījušies bērna stāstītprasmes veidošanā. Prezentējot savas pasakas bērni runāja pilniem teikumiem. Bērnu runā novēroju, ka bērnu stāstījumā veidojas paplašināti teikumi, jo mājās tika pārrunātas pasakas sižets un sagatavots stāstījums. Liela izaugsme tika novērota mazākumtautības bērniem, jo runā tika ieviesti jauni vārdi, šādi paplašinot vārdu krājumu.

3. Pasaku pēcpusdiena (skatīt 3.pielikumu)

Pasaku pēcpusdienā piedalījās 18 bērnu ģimenes pārstāvji, mammas, tēti, māsas, brāļi, vecmāmiņas un vectētiņi.

Ģimenes pārstāvji labprāt iesaistījās aktivitātēs, nepieciešamības gadījumā atbalstīja pasakas stāstīšanā un prezentēšanā, pievēršot uzmanību bērnu stāstījumam un pareizam runas lietojumam.

Dažiem bērniem sagādāja grūtības prezentēt savu sacerēto pasaku, jo nebija pārliecības par savām spējām, bet vecāku motivēti un pamudināti kopā ar vecāku prezentēja savu pasaku.

Pasākumi tika rīkoti domājot par bērna runas veicināšanu. Runas konkursā “Zvirbulī” bērni iemācījās tekstu un paplašināja vārda krājumu. Pasaku lasīšanā nostiprināja klausīšanos, uzmanības noturību, atstāstīšanu pilnos teikumos. Pasaku pēcpusdienā bērns pats izdomā pasaku ietverot iepriekšējo pasaku apgūtās prasmes valodas attīstībā.

2.2. Anketu rezultātu analīze

Pētījums par ģimenes lomu bērna runas attīstībā tika veikts aptaujas veidā. Anketas (skat. 4.pielikumu) tika izsniegtas 24 bērnu ģimenēm. Aptaujā tika iesaistītas 5-6 gadus vecu bērnu ģimenes. Anketas aizpildīja 21 ģimene.

Anketas rezultāti apkopoti diagrammās aptaujas jautājumu secībā.

Anketas pirmais jautājums:

1.attēls. Kādā valodā Jūs ar bērnu runājat ikdienā



19 no apjautātām ģimenēm ikdienā ar saviem bērniem runā latviešu valodā. 3 ģimenes atzīmēja, ka ikdienā ar bērniem runā krievu valodā. Neviena no ģimenēm neatzīmēja, ka ģimenē runātu angļu valodā. 1 ģimene atzīmēja citā valodā, minot, ka ikdienā ar bērnu runā gan latviešu valodā, gan krievu valodā. Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka ikdienā ģimenē ar bērnu runā latviešu valodā.

Anketas otrais jautājums:

2.attēls. Kā Jūs iesaistāties bērna runas sekmēšanā?



Piedāvātajā jautājumā ģimenes varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. 20 ģimenes atzīmēja, ka ikdienā pārrunā par aktuālo un dienā padarīto. 17 ģimenes atzīmēja, ka ar bērniem lasa grāmatas. 13 ģimenes atzīmēja, ka viņi lasa pasakas. 14 ģimenes atzīmēja, ka viņi spēlē spēles kopā ar saviem bērniem. Tikai 3 ģimenes atzīmēja citu variantu, kurā minēja, ka viņi bērnus papildus ved pie logopēda. Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka ģimenes dažādi iesaistās bērnu runas sekmēšanā un lielākā daļa no ģimenēm aktīvi iesaistās runas sekmēšanā.

Anketas trešais jautājums:

Kā Jūs iesaistāties pirmsskolas organizētajos pasākumos bērna runas veicināšanai?

Anketas jautājums tika uzdots kā atvērts un ģimenes varēja atbildēt brīvi, minot galvenās aktivitātes, kā iesaistās pirmsskolas organizētajos pasākumos. Ģimenes dalījās savā pieredzē, sakot, ka iesaistās gan pēc nepieciešamības, gan kopīgi lasa grāmatas, gan iesaistās vecāku pēcpusdienās. Trīs no aptaujātajām ģimenēm minēja, ka sagatavo bērnu dažādām aktivitātēm, kas saistītas ar runas attīstīšanu. Tāpat aptaujātie vecāki sniedza informāciju, ka kopā ar bērniem skaita dzejoļus. Kā pozitīvu resursu var uzsvērt ģimeņu viedokli, ka viņas aktīvi iesaistās grupas organizētajos pasākumos.

Anketas ceturtais jautājums:

3.attēls. Kā pirmsskola Jūs iesaista bērna runas attīstīšanā?



Piedāvātājā jautājumā ģimenes varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. 16 ģimenes atbildēja ka piedalās kopīgos pasākumos ar ģimeni. 12 ģimenes atbildēja, ka pirmsskola sniedz rekomendācijas/ ieteikumus. 19 ģimenes atbildēja, ka pirmsskola organizē individuālās pārrunas par bērna attīstību. 12 ģimenes atbildēja, ka pirmsskola iesaista izglītojošās nodarbībās. 8 ģimenes atzīmēja, ka pirmsskola iesaista lasīšanas rītos/pēcpusdienās. Tikai 2 ģimenes atzīmēja cits, kurā minēja, ka papildus sadarbojas ar logopēdu. Apkopojot iegūtos rezultātus, var secināt,

ka pirmsskolas izglītības iestāde iesaista vecākus bērna runas attīstībā un procesu var vērtēt kā abpusēju, jo arī ģimenes tajos iesaistās.

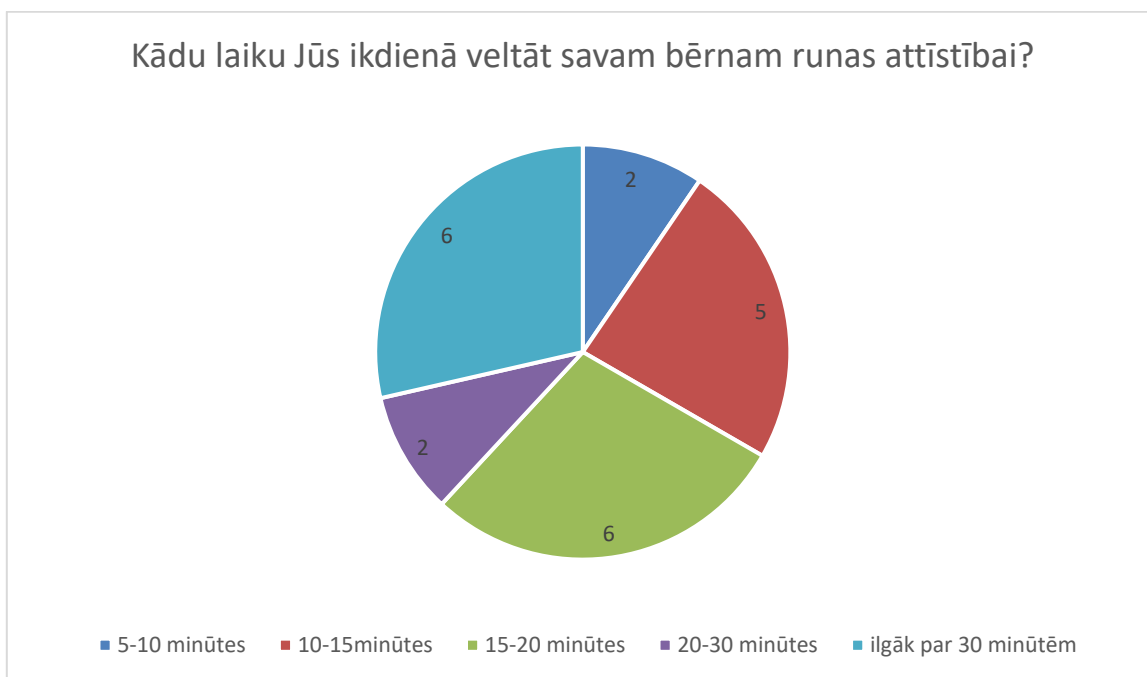
Anketas piektais jautājums:

Kā Jums šķiet, kurš ir labākais veids bērna runas attīstībā?

Anketas jautājums tika uzdots kā atvērts un ģimenes varēja atbildēt brīvi. Ģimenes minēja, ka labākais veids bērna runas attīstībā ir pasaku lasīšana, kopīgas spēles, grāmatu lasīšana. Vairākas atbildes apkopojot, var secināt, ka svarīga loma bērna runas attīstībā ir komunikācijai, sarunām par ikdienas gaitām. Ģimenes arī atzīmēja, ka svarīgi ir apmeklēt, ja nepieciešams, logopēda nodarbības. Aptaujātie arī atzīmēja, ka visi pasākumi bagātina bērna valodu- gan kopīga grāmatu lasīšana, gan spēļu spēlēšana, gan dzejoļu mācīšanās, gan kopīgas ekskursijas, gan citi pasākumi.

Anketas sestais jautājums:

4.attēls. Kādu laiku Jūs ikdienā veltāt savam bērna runas attīstībai?

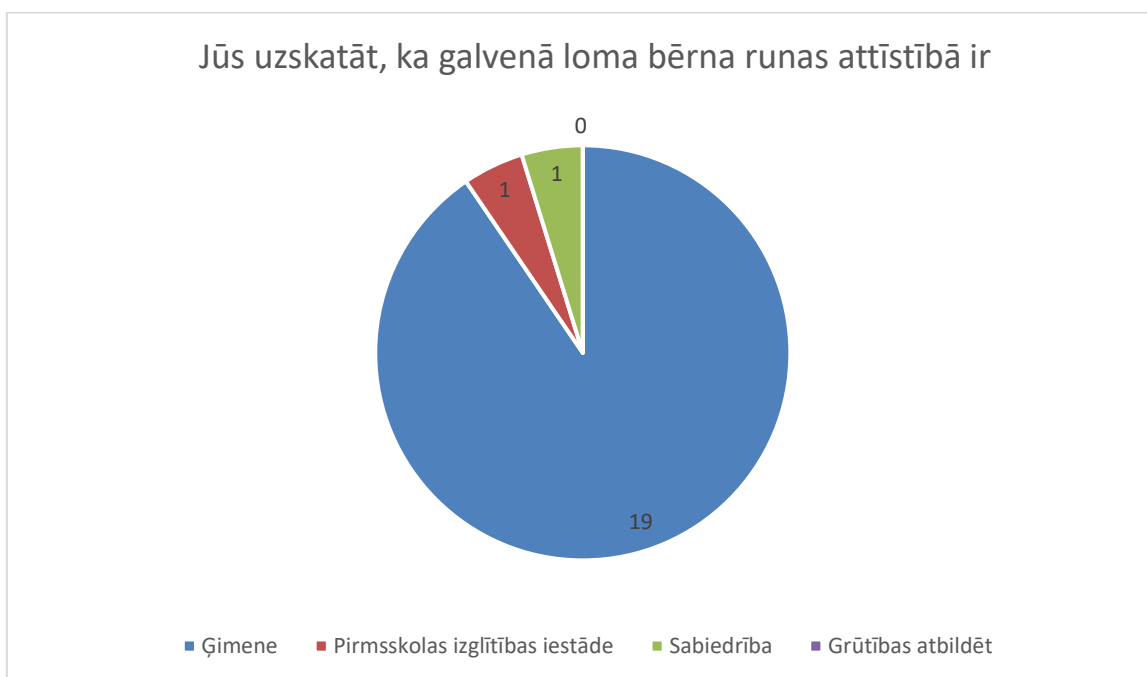


Piedāvātājā jautājumā ģimenes varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. 2 ģimenes atzīmēja, ka 5-10 minūtes velta laiku bērna runas attīstībai. 5 ģimenes atzīmēja, ka 10-15 minūtes velta bērna runas attīstībai. 6 ģimenes atzīmēja, ka bērna runas attīstībai velta 15-20 minūtes. 2

ģimenes atzīmēja, ka bērna runas attīstībai velta 20-30 minūtes. 6 ģimenes atzīmēja, ka bērna runas attīstībai velta vairāk par 30 minūtēm. Iegūtie rezultāti liecina, ka vairāk kā puse no aptaujātajiem bērna runas attīstībai velta vismaz 15 un vairāk minūtes dienā. Protams, ka šajā jautājumā jāņem vērā katras individuālas ģimenes resursi, tomēr kā pozitīvs faktors minams, ka neviena no ģimenēm nenorādīja, ka nevelta laiku bērna runas attīstībai.

Anketas septītais jautājums:

5.attēls. Jūs uzskatāt, ka galvenā loma bērna runas attīstībā ir



Piedāvātājā jautājumā ģimenes varēja izvēlēties vairākus atbilžu variantus. 19 ģimenes atzīmēja, ka galvenā loma bērna runas attīstībā ir ģimenei. 1 ģimene atzīmēja, ka galvenā loma bērna runas attīstībai ir pirmsskolas izglītības iestādei. 1 ģimene atzīmēja, ka galvenā loma ir sabiedrībai. Neviena ģimene neatzīmēja, ka viņiem būtu grūtības atbildēt uz jautājumu. Iegūtie rezultāti ļauj secināt, ka ģimenes uzskata, galvenā loma bērna runas attīstībā ir ģimenei.

Anketas astotais jautājums:

Vai Jūs bieži pievēršat uzmanību bērna runai?

Anketas jautājums tika uzdots kā atvērts un ģimenes varēja atbildēt brīvi. Apkopojot atbildes ģimenes minēja, ka pievērš uzmanību bērna runai, pēc nepieciešamības bērna runu

izlabo. Aptaujas dalībnieki arī norādīja, ka pievērš uzmanību bērna valodai un teikumu veidošanai. Divas ģimenes minēja, ka nepievērš uzmanību bērna runai.

Anketas devītais jautājums:

Vai Jūsu bērnam patīk stāstīt par piedzīvoto ikdienā? Par ko?

Anketas jautājums tika uzdots kā atvērts un ģimenes varēja atbildēt brīvi. Apkopojot atbildes ģimenes minēja, ka bērniem patīk stāstīt par ikdienas piedzīvojumiem. Tomēr aptaujas dalībnieki arī norādīja, ka ir situācijas, kad bērni nelabprāt stāsta, bet uzdodot dažādus jautājumus bērns izstāsta savus piedzīvojumus. Vecāki arī ir novērojuši, ka bērniem nepatīk stāstīt par ikdienas paveiktiem darbiem, bet, ja bērnudārzā notiek kaut kas interesants, bērns labprāt to izstāsta.

Secinājumi

1. Bērnu valodas apguve ir atkarīga no vides, kurā bērns atrodas.
2. Vecāku loma ir ļoti svarīga, nodrošinot bērnam runas un valodas attīstībai stimulējošu vidi, svarīga ir savstarpēja vecāku un bērnu komunikācija.
3. Bērna attīstībā šajā vecumposmā notiek būtiskas izmaiņas un bērns strauji attīstās un apgūst jaunas kompetences, tāpēc ģimenei ir svarīgi atbalstīt bērnus šajā attīstības posmā, radot drošu un atbalstošu vidi, kurā viņi var izpētīt un mācīties no savām pieredzēm un kļūdām.
4. Pirmsskolas vecumposmā ir svarīga un būtiska valodas un runas attīstība.
5. Var secināt, ka 5-6 gadus veca bērna runai ir jābūt apkārtējiem saprotamai, bērnam precīzi jāizrunā visas skaņas, tāpat bērnam runā ir jālieto paplašināti teikumi, saskaņojot vārdus teikumā, locījumos, dzimtēs un skaitļos.
6. Ļoti svarīgi ir, runājot ar bērnu, ievērot, lai ir pareiza teikuma uzbūve.
7. Pētījumu veicot secināju, cik nozīmīga loma un attieksme pret bērnu runas izaugsmi ir ģimenei.
8. Neskatoties uz to, ka teorētiskās atziņas liecina, ģimenei ir liela loma bērna runas attīstībā, bet tomēr anketas rezultāti un pedagoģiskie novērojumi liek arī secināt, ka bieži vecāki nevēlas iesaistīties dažādās aktivitātēs, lai sekmētu bērna runas attīstību.
9. Pats svarīgākais, ka ar bērnu jārunā, jāuzdod atvērtā tipa jautājumi, lai bērns domātu un sniegtu atbildi ar pilniem teikumiem, pareizi formulētu teikumu.
10. Bērna runas attīstībai šajā vecumposmā ir ļoti svarīga lomu spēle, rotaļāšanās.

Priekšlikumi

1. Ģimenei galvenais un svarīgākais ieteikums - runājiet ar savu bērnu. Lai veicinātu bērnu runas un valodas attīstību, vecākiem jācenšas pēc iespējas vairāk komunicēt ar savu bērnu.
2. Svarīgi pievērst uzmanību pareizam bērnu runas lietojumam. Pieaugušajam ar bērnu jārunā skaidri, saprotami, gramatiski pareizi, normālā skaļuma balsī.
3. Ļoti svarīgi ir lasīt priekšā bērnam, lai pēc tam mācītos atstāstīt.
4. Šajā laikā, kad mūsu dzīvē ir ienākušas tehnoloģijas, vieglāk ir iedot bērnam planšeti vai telefonu, lai skatītos multfilmās. Tomēr lietderīgāk ir kopā ar bērnu palasīt grāmatu, aplūkot ilustrācijas, rosināt atbildēt uz jautājumiem.
5. Periodiski iesaistot ģimeni var uzdot kādu interesantu, praktisku runas veicinošu uzdevumu, piemēram, iesaistoties dažādos projektos.
6. Ieteiktu organizēt ģimenes pēcpusdienas.

Izmatotā literatūra

1. Anspoka Z., Irbe I., Liepiņa D., Miesniece A. (2020) *“Latviešu valodas apguves pirmsskolā”* rokasgrāmata pedagogiem, Valsts izglītības satura centrs
2. Anspoka Z., Irbe I., Liepiņa D., Miesniece A. (2020) *“Mācības bilingvāli un latviešu valodā”* rokasgrāmata pedagogiem, Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wpcontent/uploads/2020/08/LVA_A4_rokasgrāmata_WE_B_gatavs.pdf
3. Anspoka Z., Birzgale E., Dzērve I., Gribuste E., Leite I. (2020) *“Sākam mācīties! Pirmā daļa, Skolotāja grāmata”* Lielvārds
4. Anspoka Z., Birzgale E., Dzērve I., Gribuste E., Leite I. (2021) *“Sākam mācīties! Ceturtā daļa, Skolotāja grāmata”* Lielvārds
5. Bāra Astra (2016) *“Runā ar mani, māmiņ!”* Zvaigzne ABC,
6. Brice Baiba (2013) *“Viss sākas ar rotaļu”* Raka
7. Bezborodovs Ņ., Bite I., Grobe I., Helmane I., Kronberga Z., Laganovska E., Nīmante D., Raščevska M., Tomele G., Trinīte B., Umbraško S., Vabale A. (2024) *“Skrīninga konstruktīvais teorētiskais pamatojums un attīstības veicināšanas intervencu pieejamība”*, LU Akadēmiskais apgāds,
8. Hadaņonoka I., Hadaņonoka L. (2014) *“Kā raisās valodiņa”*, SIA N.I.M.S.,
9. Irbe A., Lindenberga S. (2015) *“Bērns runāt mācās ģimenē”*, Raka,
10. Kalvāns Ēriks (2018) *“Attīstības psiholoģija”* Mācību līdzeklis, Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija Pieejams: <https://books.rta.lv/index.php/RTA/catalog/view/7/6/20-1>
11. Miltiņa Irēna, Skribanovska Zane (2020) *“Saistītās runas sekmēšana”*, Raka,
12. Martena Sanita (2023), *“Metodiskie ieteikumi pirmsskolas un sākumskolas pedagogiem darbam ar bērniem latviešu valodā lingvistiski neviendabīgā vidē”* Pieejams: <https://www.izm.gov.lv/lv/media/20325/download?attachment>
13. Markus D., Vulāne A., Rūķe-Draviņa V. – projekts (2017) *„Latviešu valodas monolingvāla un bilingvāla apguve: rīki, teorijas un lietojums”*. Pieejams: https://www.lamba.lv/attachments/Bernu_valoda_2017.pdf.
14. Purēns Vilnis (2017) *“Kā attīstīt kompetenci”*, Raka

15. Svence G. (2008) *Bērns runas attīstība pirmsskolas vecumā*. Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wpcontent/uploads/2019/10/SVENCE_Berna_runas_attistiba.pdf
16. Skola 2030. *Pirmskolas mācību programma*. Pieejams: <https://mape.gov.lv/catalog/materials/1F6E6155-9FAF-4B29-A41D-A3AF9A965B4F/view?preview=4E7A5F97-05BF-40AC-80D2-5B895E42E2D4>
17. Tomele Gundega (2022) *Bērna valodas attīstības veicināšana un valodas traucējumu korekcija Montesori pedagoģijas aspektā*. Pieejams: https://www.liepu.lv/uploads/dokumenti/prom/Promocijas%20darbs_Tomele_24_01_22.pdf
18. Valsts izglītības satura centrs “*Metodiskie ieteikumi pirmsskolas mācību programmu īstenošanai*”, VISC, 2016
19. Godfrey Edward Arnold Pieejams: <https://academic.eb.com/levels/collegiate/article/speech/108588#article-contributors>
20. Alemdar Hacer, Karaca, Aysel, ŞENER, Dilek Konuk Halmatov Sultanberk (2024) *Balikesir Health Sciences Journal / Balikesir Sağlık Bilimleri Dergisi*. Vol. 13 Issue 1, p184-191.8p. Central & Eastern European Academic Source. DOI 10.53424/balikesirsbd.1349116
21. Mance Nina, Lamot Barbara, (2023). *SPEECH DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN* Journal of Department of Pedagogy / Zbornik Odseka za Pedagogiju. Vol. 32, p107-128. 22p. Central & Eastern European Academic Source. DOI 10.19090/zop.2023.32.107-128.
22. Boeing, Janine (2019) *Electronic Thesis or Dissertation*, Xavier University Education, OpenDissertations, ddu.oai.etd.ohiolink.edu.xavier157928424956383
23. ROŞU, Camelia Augusta (2021). *Romanian Journal for Multidimensional Education / Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2021 Supplement, Vol. 13, p19-37. 19p. Central & Eastern European Academic Source. 10.18662/rrem/13.1Sup1/383

Pielikums

Runas konkurss “Zvirbulis”

Mērķis: Veicināt valodas attīstību un vārdu krājumu paplašināšanu

Uzdevumi:

- Runā dzejoli maina balss skaļumu un runas tempu atbilstoši dzejoļa saturam

Apraksts

Mājās uzdevums bija sameklēt dzejoli par tēmu “Dzīvnieki”, atbilstoši bērna spējām.

Kopā iemācīties to izteiksmīgi norunāt.

Vērtēšanā iesaistījās arī izvēlēta žūrija: logopēds, pedagoga palīgs, mūzikas skolotāja.

Kritēriji:

- Nosaukt dzejoļa autoru un nosaukumu
- Izteiksmīgums (noskaitīt dzejoli interesanti, lai piesaistītu klausītāju uzmanību)
- Uzstāšanās prasme



Attēls no personīgā arhīva



Attēls no personīgā arhīva

Izlasītās pasakas stāsts

Mērķis: Veicināt valodas attīstību un vārdu krājumu paplašināšanu

Uzdevumi:

- Vecāki kopā ar bērniem mājās izlasa pasaku par dzīvniekiem
- Vecāki ar bērniem pārrunā pasakas sižetu, noskaidrojot galvenos tēlus un darbojošās personas.
- Pēc izlasītā bērns veido ilustrāciju par pasaku, to prezentējot saviem grupas biedriem

Apraksts

Mēneša tēmas ietvaros bērniem ar vecākiem bija uzdevums izlasīt pasaku par dzīvniekiem. Sagatavot mazu stāstu par izlasīto pasaku un prezentēt to saviem grupas biedriem.



Attēls no personīgā arhīva

Pasakas pēcpusdiena

Mērķis: Veicināt valodas attīstību un vārdu krājumu paplašināšanu

Uzdevumi:

- Izveidot pasaku pēc dotajiem uzdevumiem
- Prezentēt savu pasaku

Apraksts

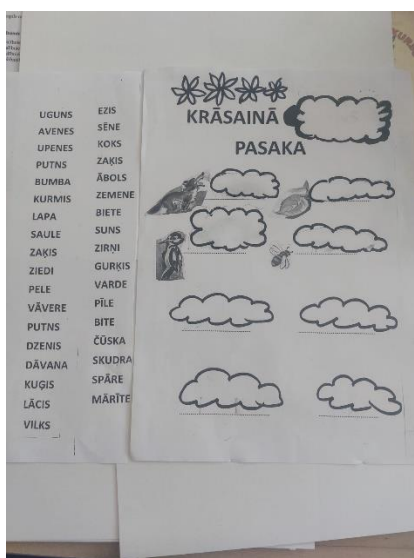
Iesaistīt dotos vārdus un attēlus, veicināt radošu domāšanu sacerot pasaku. Pēc pasakas sacerēšanas bērns prezentē savu pasaku izmantojot runas intonācijas paužot emocijas atbilstoši pasakas sižetam.



Attēls no personīgā arhīva



Attēls no personīgā arhīva



Attēls no personīgā arhīva

Anketa

1. Kādā valodā Jūs ar bērnu runājat ikdienā?
 - Latviešu valodā
 - Krievu valodā
 - Angļu valodā
 - Cits variants
2. Kā Jūs iesaistāties bērna runas sekmēšanā?
 - Kopīga grāmatu lasīšana
 - Pasaku lasīšana
 - Ikdienas pārrunas par aktuālo, dienā padarīto
 - Spēļu spēlēšana
 - Cits
3. Kā Jūs iesaistāties pirmsskolas organizētajos pasākumos bērna runas veicināšanai?
4. Kā pirmsskola Jūs iesaista bērna runas attīstīšanā?
 - Kopīgi pasākumi ar ģimeni
 - Sniedz rekomendācijas/ieteikumus
Organizē individuālas pārrunas par bērna attīstību
 - Izglītojošas nodarbības
Lasīšanas rīts/ pēcpusdiena
Cits
5. Kā Jums šķiet, kurš ir labākais veids bērna runas attīstībā?
6. Kādu laiku Jūs ikdienā veltāt savam bērnam runas attīstībai?
 - 5-10 minūtes
 - 15-20vminūtes
 - 20-30 minūtes
 - Ilgāk par 30 minūtēm
7. Jūs uzskatāt, ka galvenā loma bērna runas attīstībā ir
 - Ģimene
 - Pirmsskolas izglītības iestāde
 - Sabiedrība

- Grūti atbildēt

8. Vai Jūs bieži pievēršat uzmanību bērna runai?
9. Vai Jūsu bērnam patīk stāstīt par piedzīvoto ikdienā? Par ko?

GALVOJUMS

Es, Gundega Poikāne apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors: *Gundega Poikāne*

Datums: 23.05.2024.